

Knihá vydaná pod stručným názvom *O popisu* je jedným z výsledkov projektu *Poetika deskripcie*. V úvodnej kapitole nás o tom informuje editorka Alice Jedličková a hneď pridáva aj ďalšie vysvetlenia okolností tvorby tejto kolektívnej publikácie. Podľa predložených informácií predchádzalo jej vzniku pomerne široké interdisciplinárne kolokvium s rovnomeným názvom *O popisu*, ktoré v novembri 2013 organizoval Ústav pro českou literaturu AV ČR. Okrem predstaviteľov z oblasti literárnej vedy na ňom podľa obsahu „hostovali“ zástupcovia z okruhu „*lingvistiky, analytickej filozofie, teórie intermediality a klasickej filozofie*“. Zdá sa, že aj týmto spôsobom ukázali organizátori snahu čo najpresnejšie definovať využitie viacerých aspektov opisnosti, ku ktorým sa z pohľadu kľúčového kontextu literatúry priraduje aj špecifický typ opisu – *ekfráza*, rezonujúca vo viacerých príspevkoch. Napriek prvotnému zdaniu sa ukazuje, že samotná publikácia nemá ambíciu byť iba obyčajným súborom separátnych príspevkov. Ich viac či menej deklarovaná prepojenosť by mala byť, podľa slov editorky, jej pridanou hodnotou.

V úvodnom texte s názvom *Nepřítomný popis: kompenzace jeho evokační a identifikční funkce* si Jana Hoffmanová všima improvizované hovorené prejavy. Zameriava sa predovšetkým na fungovanie implicitných (neurčitých) opisov vo viacerých podobách bežnej komunikácie, ktoré na rozdiel od explicitných opisov absentujúcich v takýchto situáciách plnia svoju funkciu a dajú sa ľahko identifikovať. Autorka ich neskôr vkladá do teoretických a metodologických kontextov, pričom si všima aspekt tzv. „prázdnych miest“. Upozorňuje predovšetkým na výskum a prácu Ireny Vaňkovej o mlčaní. Uvažuje o hraniciach neurčitosti, skratkovitosti a náznakoch, pri ktorých je ešte možné domyslieť ich významy. V závere sa autorka vracia k pojmom implicitnosť a explicitnosť ako krajným pólom rečovej komunikácie. Marián Zouhar sa v štúdiu *Sémantika určitých deskripcí a identifikácia* dotýka témy tzv. „určitých deskripcí“ využívajúcich sa na „označovanie a identifikáciu“ osôb, fiktívnych postáv či umeleckých diel. Konštatuje, že tento zoznam je možné celkom neobmedzene rozširovať. Pracuje najmä s pojmom identifikácia, ktorý definuje „ako vzťah medzi používateľom jazyka, výrazom jazyka a mimojazykovým objektom“. Podobne pristupuje aj k výrazu referencia. Ten podľa jeho vyjadrenia vychádza zo vzťahu medzi výrazmi a mimojazykovými entitami. Autor sa neskôr snaží poukázať na „sémanticky relevantné“ vzťahy práve medzi identifikáciou a referenciou. V závere však upozorňuje, že existujú prípady, kedy sa výrazy použité na identifikáciu individuí nezhodujú s ich referenčnými vlastnosťami. Vzťahy medzi identifikáciou a referenciou preto nie sú nevyhnutnosťou, keďže spojenie medzi praktickou komunikáciou a významovou činnosťou jednotlivých výrazov nie je v tomto prípade podmienkou. Príspevok Petra Kořátka publikovaný pod názvom *Identifikační funkce popisu ve fikčním textu* má od úvodu zámerne polemický charakter. Ponúka viacvrstvovú reakciu na tvrdenie, že všetko, čo sa nachádza v literárnych textoch, vnímajú čitatelia ako opisy individuí. Takto konkretizovanú podobu priraduje autor hypoteticky osobám, mestám, domom, izbám, častiam nábytku atď. Autor toto tvrdenie problematizuje a náznaky jeho riešenia nachádza napríklad v odlišných spôsoboch vnímania fikčného sveta, ktorý ovplyvňuje jeho vzťah k existencii v reálnom svete, čo odhaľuje aj vo vzťahu medzi nedourčeným

opisom vo fikcii a zdanlivou určitosťou a úplnosťou v „realite“. Obrazom antickej ekfrázy sa zaoberá v štúdiu *Trajektorie staroveké ekfrázy* dvojica autoriek Heidrun Führer a Bernadette Banaszekiewicz. Podľa úvodného avíza sa snažia o „*rekapituláciu teórie a praxe starovekej rétoriky v súlade s modernými filologickými výskumami*“. Napriek spojeniu týchto odlišných kontextov nepovažujú ekfrázu za statický a mechanicky analyzovaný jazykovedný materiál. Vnímajú ho skôr ako viacvrstvovú štruktúru, ktorú v dejinách ovplyvňovali „*interné a tiež extratextové kontexty*“.

Do diskusie o vzťahoch medzi rozličnými druhmi umenia a médiami vstupuje Emma Tornborg. V texte s názvom *To podstatné je čas: temporální transformace v ekfrázi* vychádza z tvrdenia, že väčšina úvah o tomto jave sa v minulosti zameriavala na rozdiely medzi nimi. Pri súčasnom uvažovaní konštatuje autorka naopak hľadanie podobností, s čím sa ona sama stotožňuje. Práve ekfrázu a konkrétne jej časový mód považuje za spoločný bod, ktorý rôzne médiá spája, čo sa snaží ukázať na konkrétnych príkladoch. Nezanedbateľnú úlohu pri tom zohrávajú rozličné typy opisujúcich subjektov. Podobnému problému sa venuje v štúdiu *Popis a jeho subjekt: očima pozorovatele* aj Stanislava Fedrová. Sústreďuje sa na „modus videnia“ a v tejto súvislosti vychádza z jemného rozlišovania medzi hľadiskom postavy a perspektívou vševediaceho rozprávača. Analýza prípadov, v ktorých dochádza k diferenciacii týchto pohľadov, tvorí základ celého textu. Štúdia Zdeňka Hrbatu *Thespidova kára* ponúka minuciózne vypracovanú analýzu známej prózy Théophilea Gautiera *Kapitán Fracasse*. Interpretačná váha je v kontexte celého zborníka prenesená na oblasť deskripcie, ktorá modifikuje využitie štandardných literárnoteoretických kategórií. Autor identifikuje dielo ako istú odpoveď na žáner hrdinských alebo komediantských románov, čo sa odzrkadľuje v jej intertextuálnom charaktere. Opis ako ústredná figúra literárneho realizmu tvorí základ príspevku Ivany Taranenkovej *V hľadani adekvátneho sveta a výrazu. Opis v próze slovenského literárneho realizmu*. Autorka si okrem objektivizačnej funkcie všima jeho schopnosť odkrývať „*hlbšie štruktúry pôsobiace v texte*“. Zameriava sa na kanonizované postavy slovenského realizmu – Svetozára Hurbana Vajanského a Martina Kukučina. Pri dielach oboch autorov konštatuje, že opis nemá funkciu neutralizačného, resp. objektivizačného sprostredkovateľa vlastností zachyteného fikčného sveta. Namiesto plnenia týchto parciálnych úloh nachádza autorka miesto opisu priamo vo „významovotvornom princípe“ umelecky tvarovaného sveta, ktorého hodnota prekračuje výlučný rámec literárneho diela a presúva sa k riešeniu otázok zasahujúcich jednotu jednotlivcom, prostredím a tradíciou. Diela oboch autorov aj týmto spôsobom ovplyvňujú „*realistický umelecký model v kontexte slovenskej literatúry*“. V záverečnom článku Alice Jedličkovej s názvom *Experientialita: rozdeľuje, alebo spojuje popis a vyprávění?* nachádzame napríklad aj úvahy o pomere meniacej sa (zdanlivo stabilnej) klasickej opozície *statickosť opisu – dynamicnosť rozprávania*. Autorka pri sledovaných konkrétnych príkladoch upozorňuje na temporálny aspekt, ktorý dáva do kontaktu s kognitívnym aspektom. Medzi opisom a rozprávaním si všima ich prieniky, v tomto smere neobchádza ani odlišné reprezentácie „sveta a príbehu“. Analýzu tohto len naznačeného vzťahu ale necháva nateraz otvorenú.

Na začiatku som naznačil, že celá publikácia má napriek odlišným stratégiám a východiskám autorov príspevkov kompaktný charakter. Na konci tento úvodný predpoklad

potvrďujem. Predložená kniha má interdisciplinárny charakter, jednotlivé texty sa však len veľmi ťažko dajú skryť pod jednoznačný spoločný menovateľ, ktorým by mal byť aj podľa titulu publikácie *opis*. Aj vďaka tejto skutočnosti si čitatelia pravdepodobne uvedomia, že nie sú všetky verzie opisu rovnaké, dokonca pri niektorých by sme identické východiská asi iba s problémami hľadali. Tým samozrejme nechcem povedať, že sa jednotlivé typy úvah daného problému nedotýkajú. Práve naopak, autori pristupujú k danej téme s metodologickou hĺbkou, čím demonštrujú čiastkové výsledky ich dlhodobejšieho výskumu. V prípade tejto knihy ho tvorí viacero okruhov. Patrí sem uvažovanie o špecifikách spontánnej hovorovej reči, pri ktorej je zaujímavý samotný rozmer dialogickej komunikácie predstavujúcej jazykovú interakciu. Z pozície analytickej filozofie sa sem zaraďujú odpovede na otázky dotýkajúce sa pozície opisu pri probléme referenčných funkcií. Podobné filozofické východiská ovplyvňujú aj výskum literárnych textov, pri ktorých registrujeme tému povahy opisov a vlastných mien prítomných v akomkoľvek umeleckom diele. V ďalších príspevkoch je kľúčovým pojmom *ekfráza* ako samostatný typ opisu, ktorý sa viaže na umelecký obraz. Prvý prípad využíva historickú perspektívu a ponúka pohľad na antické snahy reflektovať tento špecifický fenomén, čím sa celý príspevok odlišuje od tých ostatných. Druhý prípad ukazuje spôsoby, ako sa dá využiť princíp *ekfrázy* pri interpretácii opisov umeleckých obrazov. Zvyšné štúdie sa venujú výlučne literárnym textom, čomu zodpovedá aj využitie literárnovedných kategórií. Zdá sa, že v kombinácii s ostatnými prístupmi má takéto uvažovanie svoj význam a celkom určite aj svoje miesto v prostredí aktuálneho vedeckého výskumu. O hodnote takýchto projektov rozhodnú až nasledujúce diskusie.

Karol Csiba

Mgr. Karol Csiba, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: csiba0@gmail.com